

Politiikan demokratia Euroopassa

■ HANNA KUUSELA

Hannu Nieminen, Kari Karppinen ja Tuomo Mörä (toim.): *Onko Eurooppa olemassa? Näkökumia eurooppalaiseen julkisuuteen ja demokratiaan*. Gaudeamus 2008.

Kumpi tulee ensin, julkinen keskustelu vai demokratia? Suunnilleen tästä muna vai kana -kysymyksestä lähtee liikkeelle *Onko Eurooppa olemassa?* -artikkelikokoelma. Ja suunnilleen samaan kysymykseen kirja myös päättyy.

Hannu Niemisen, Kari Karppisen ja Tuomo Mörän toimittaman teoksen alaotsikkona on *Näkökumia eurooppalaiseen julkisuuteen ja demokratiaan*. Kokoelma lähtee siis käsittelemään Euroopan ja Euroopan unionin nykytilaa ja tulevaisuutta kytkemällä yhteen julkisuuden ja demokratian käsitteet. Tämä on sinällään ilahduttavaa, koska demokratia ei usein nouse Eurooppaa käsittelevän tutkimuskirjallisuuden ytimeen, ainakaan Suomessa. Viestinnällisen näkökulman tarjoaminen unioniin pistää selvästi keskustelua.

Useiden artikkelien lähtökohta on suomalaisessa EU-tutkimuksessa harvemmin kuultu tai tunnustettu. EU:ssa vallitsee jonkinasteinen demokratiavaje, ja kuilu kansalaisten sekä eliitin välillä on tämän demokratiaongelman ytimessä. Mediajulkisuus ei ole onnistunut pienentämään tätä kuilua, vaan on päinvastoin usein osa ongelmaa. Ongelman puiminen viestintätutkimuksen näkökulmasta tuo siis keskusteluun jotain uutta, mutta toisaalta rajaus myös vaikeuttaa

teoksen toisen pääaiheen, demokratian, käsittelemistä. Kun demokratiaa tutkitaan vain – tai pääosin – julkisuuden näkökulmasta, demokratiavajetta analysoidaan jälleen kerran ikään kuin epäpoliittisena kysymyksenä.

EU tilille

Teoksen teoreettinen perusvire tulee Jürgen Habermasin julkisuus- ja demokratiateorioiden sekä niiden kritiikin – kuten radikaalin demokratian – kautta. Viestinnän tutkimuksen ulkopuolelta tulevaa lukijaa yllättääkin juuri Habermasin ohittamaton rooli. Vaikka lähes kaikki teoksen kirjoittajat suhtautuvat ainakin jollain tavalla kriittisesti Habermasin deliberatiivisen demokratian ihanteisiin, lähes jokainen heistä kuitenkin asemoi itsensä suhteessa Habermasiin. Tämä tarkoittaa myös sitä, että liberaalin demokratiakäsityksen tuolle puolen ei teoksessa kurkisteta.

Valinta näyttää toisaalta rajoittavan käsittelyä, mutta toisaalta myös johdattelevan olennaisimpien eurooppalaista demokratiaa koskevien ongelmien äärelle. Habermasin – ja hänen kritiikkinsä – kautta useammassa artikkelissa nimittäin päädytään koskettelemaan demokraattisen vastuullisuuden ja tilivelvollisuuden kysymyksiä EU:ssa. Juuri näiden voikin ajatella olevan EU:n demokratiavajeen ytimessä. Koska demokraattinen tilivelvollisuus on EU:ssa heikkoa, koko demokratian ajatus on unionin todellisuudessa usein koetuksella. Tämä heijastuu myös media-todellisuuteen ja sen rooliin vallan vahtikoirana. Kuten Tuomo Mörä artikkelissaan kirjoittaa: ”Komission ja ministerineuvoston poliittinen vastuu äänestäjille on jour-

nalismille liian monen mutkan takana. Demokratiavajeen seurauksena kiinnostusvaje niin kansalaisilla kuin mediassakin. Medialla ei ole tapana valvoa systemaattisesti tahoja, jotka eivät ole vastuussa toiminnastaan kansalaisille.”

Julkisuuden ja demokratian rinnalla teoksen kolmantena aihekokonaisuutena on monikulttuurisuus. Tämä osio hajottaa hieman teoksen peruslinjaa ja vie käsitteilyä pois Euroopan unionista kohti eurooppalaisten yhteiskuntien julkisuuksia. Osio tuntuu monessa mielessä irralliselta, mutta toisaalta se myös avartaa kysymystä demokratiasta ja tuo lisäsävyä julkisuusteorioiden käsittelyyn. Linkki EU:hun jää kuitenkin ohueksi, kun käsittelyssä ovat virolaiset, suomalaiset ja turkkilaiset julkisuudet. Näiden artikkelien arvo lienee kuitenkin ennen kaikkea suomalaisille tuntemattomampien aihepiirien esittelyssä.

Tarvitseeko demokratia taloutta?

Hajanaisuudesta huolimatta teoksen artikkelit pääsevät yhdessä eurooppalaisen demokratian haasteiden jäljille. Ongelmiin onnistutaan viittamaan, mutta tutkimustuloksia ei kuitenkaan erityisen rohkeasti viedä sellaiseen suuntaan, jossa ne voisivat edistää eurooppalaisen demokratian kehittymistä. Teoksesta ikään kuin puuttuvat väitteet. Miten murtaa tutkimuksen avulla sitä vaihtoehdottomuutta, josta Kari Karppinen kirjoittaa seuraavaa: ”Euroopan integraatiopyrkimykseen on tavallaan sisäänrakennettu ajatus siitä, ettei sen perusteita kyseenalaisteta. Myös suunta on ikään kuin ennalta määrätty.”

Olellaisiin hämmennystä aiheuttava ongelma teoksessa on tuttu suomalaisista EU-kirjoista. Miten saada tutkimuksellinen ote politiikasta ja kansalaisista poliittisina subjekteina? Suurimassa osassa artikkeleita EU:n ymmärretään olevan poliittinen instituutio ja toimija, mutta tämä ymmärrys ei aina näy analyysissa.

Kansalaisten ääntä etsitään, mutta kovin lähelle ei päästä. Kansalaiset puhuvat eurobarometrien ja valtaalehtien kirjeenvaihtajien suulla. Tässä mielessä teos jatkaa suomalaisen asiantuntijavetoisen EU-keskustelun perinnettä. Vaikka teoksen toisena aiheena on demokratia, kysymyksen politisoitumista vältellään. Kysymys eurooppalaisesta demokratiasta ei konkretisoidu, kun poliittisia toimijoita – kuten instituutioita tai poliitikkoja – ei pahemmin nimetä, eikä intressiristiriitoja tehdä näkyviksi.

Esimerkiksi median omistussuhteiden ja lobbauskysymysten analysointi olisi voinut tuoda artikkeleita lähemmäs EU-politiikan todellisuutta. Millaisia haasteita eurooppalaiselle julkisuudelle ja tätä kautta demokratialle asettavat esimerkiksi median keskittymisen ja yritysvallan keskeinen rooli unionin päätöksenteossa? Habermasilainen ajatus siitä, että paras argumentti politiikassa voittaa, tai sen pitäisi antaa voittoa, ei nimittäin kannata kovin pitkälle, kun päätöksentekoa tarkastellaan olemassa olevan EU-todellisuuden kautta. Tässä mielessä voi sanoa, että radikaalin demokratian Habermasilille esittämä haaste on kirjassa teoreettisesti läsnä – mutta ei kovin käytännöllisesti. Esimerkiksi eu-

rooppalaista teknologiapolitiikkaa käsittelevä artikkeli ottaa kuitenkin askeleita tähän suuntaan: käsitellessään todellisten vaihtoehtojen puutetta teknologiapolitiikassa se tulee osoittaneeksi kansalaisten kadonneen roolin eliitin johtamassa projektissa. Samoin julkisuuden muodostumista käsittelevässä artikkelissa lähestytään toisinaan monimuotoisen mediatuotannon ja -jakelun konkreettisia esteitä.

Kaiken kaikkiaan artikkelit tuntuvat kuitenkin karttelevan yhtä aihealuetta, nimittäin taloutta. Vaikka EU on ennen kaikkea talousunioni – ja juuri talouden alalla se näyttää olevan toimintakykyisin – kysymykset taloudellisista intresseistä sekä voima- ja valtasuhteista jäävät usein vaille käsitteilyä tai rivien väliin. Eurooppaa käsitellään ikään kuin – ja enimmäkseen – kulttuurisena kokonaisuutena. Tämä tietysti avartaa näkemyksiä Euroopasta, mutta demokratian ongelmiin on tästä näkökulmasta vaikea tarttua. Kaikkinensa teos antaa kuitenkin hyvän kuvan viestintätutkimuksesta ja sen kytköksistä liberaaliin demokratiateoriaan, mutta käytännön demokratian muna jää lopulta kuoriutumatta.

Kirjoittaja on harjoittanut demokratia-aktivismia eurooppalaisissa kansalaisliikkeissä ja tekee tällä hetkellä kulttuuritutkimuksen väitöskirjaa University of Londonissa.